

BUCOVINA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. ISTORIE ȘI STATISTICĂ (I)

MARIAN OLARU

„Istoria este statistica în mișcare.
Statistica este istoria în repaus”.
(Ludvic von Schlözer, istoric și
statistician german – sec. al XVIII-lea)

Die Bukowina in der Zwischenkriegszeit. Geschichte und Statistik (I)

(Zusammenfassung)*

Der Verfasser des folgenden Beitrags verwendet die statistischen Daten der Volkszählungen aus den Jahren 1910 und 1919 und stellt Folgendes fest: 1919 im Vergleich zum Jahr 1910, in den Bezirken mit einer demographischen Zunahme vermehrt sich die Bevölkerung mit 23 622 Personen (d. h. 2,91%) und sie vermindert sich mit 16 723 Personen (d. h. 2,06%) in den Bezirken mit demographischen Verringerung.

Bei der am 29. Dezember 1930 durchgeführten Volkszählung hatte die Bukowina 853 009 Einwohner – darunter 412 518 männlich und 440 491 weiblich: d. h. eine Zunahme von 4,716% seit der letzten Volkszählung in 1919. Der Volkszugehörigkeit nach erklärten sich als Rumänen 350 901 Personen (41,13%); Ukrainer – 280 651 (32,9%); Polen – 28 411 (3,33%); Juden – 74 288 (8,7%); Deutsche – 93 812 (10,99%) und Magyaren – 11 860 (darunter 10 283 im Bezirk Radautz), d.h. 1,4%. Der gleichen Volkszählung von 1930 gemäss waren die Bukowiner 71,9% orthodox, 2,3% griechisch-katholisch; 2,4% evangelisch, 0,4% lipovenisch; 0,1% adventistisch; 0,1% baptistisch; 10,9% jüdisch und 0,1% atheistisch. 1930 gab es in der Bukowina 205 600 Bauernwirtschaften, d. h. 4,95% von allen Bauernwirtschaften des Landes, mit einem Durchschnittswert von 4,1 Einwohner für jede Wirtschaft in der Bukowina (im Vergleich zu 4,32 Einwohner in Rumänien). 31 801 (15,46%) Bukowiner Wirtschaften befanden sich in den Städten und 169 476 auf dem Lande (ca 83%). Das bedeutet 7,1 Einwohner / Wirtschaft in der Stadt und 3,7 Einwohner / Wirtschaft auf dem Lande. Wir erfahren auch, dass der Bezirk Czernowitz die grösste Stadtbevölkerung (36,8%) und der Bezirk Storozynetz die grösste Landbevölkerung (83,7%) hatten. Die Bukowina hatte ein Urbanisierungsniveau von 26,6% (19,2 Prozent der Bevölkerung wohnte in den Residenzstädten und 73,4% Einwohner wohnten auf dem Lande). Als Großstadt machte Czernowitz mit seinen 111 147 Einwohnern 67,9% der gesamten Stadtbevölkerung und 13,02% der Provinzbevölkerung aus.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Indem man die statistischen Daten analysiert, stellt man weiter fest, dass in der Bukowina die meisten, zu einer Minderheit gehörenden Männer Rumänisch sprachen. Das heisst, dass das Bildungsniveau der Männer und Frauen unterschiedlich war und dass die Männer im sozial-ökonomischen Bereich viel mehr beschäftigt waren als die Frauen. Gleichzeitig stellen diese Daten das Bild einer von Männern dominierten Gesellschaft zusammen. Während der gleichen Volkszählung erklärten 501 460 Einwohner in der Bukowina, dass sie eine andere Muttersprache als Rumänisch haben und nur 472 710 sagten, dass sie einem anderen Volk als das rumänische gehören. Daraus kann man erschliessen, dass 28 750 Personen (3,37%) in der Bukowina dessen bewusst waren, dass sie Rumänen sind oder dass sie sich möglicherweise in der Periode der Wiederentdeckung ihrer Nationalidentität befanden.

Der folgende Beitrag behandelt auch die ökonomische Struktur der Bukowina in der Zwischenkriegszeit, die Wichtigkeit jedes wirtschaftlichen Bereiches, die Struktur des investierten Kapitals und den Strassen- und Eisenbahnnetz.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Statistik, Volkszählung, religiöse Konfession, Natalität, Mortalität, Bevölkerungsbewegung, Stadtbevölkerung, Provinzbevölkerung, Infrastruktur, rumänische Wirtschaft.

Recensămintele din perioada stăpânirii austriece a Bucovinei, ca și acelea făcute în perioada interbelică, au fost și vor fi sursele unor ample dezbateri, pentru că obiectivele și indicatorii avuți în vedere la recenzare au diferit mult. Ele dau prilejul celor care analizează aceste documente istorice să clameze imperfecțiunile acestora, parțialitatea datelor și, desigur, irelevanța concluziilor ce s-ar putea trage de pe urma analizării lor. Îndeobște se vehiculează, în literatura istorică privitoare la Bucovina, recensămintele din timpul stăpânirii austriece, mai cu seamă cel din anul 1910, și cel din anul 1930, realizat în timpul Regatului României Mari. Mai puțin folosite sunt datele statistice furnizate de Institutul Național de Statistică din perioada interbelică, în buletine statistice anuale, în breviarele statistice și datele din *Dicționarul statistic al Bucovinei*¹, întocmit pe baza rezultatelor recensământului populației din 28 februarie 1919. Lucrările statistice invocate cuprind date importante pentru înțelegerea proceselor istorice dintr-o anumită perioadă istorică. Ele atestă sintetic, fără putință de tăgadă, „prin măsurători specifice, nivelul, dimensiunea respectiv structura, cauza, impactul și efectul în expresie numerică de factură cantitativă”² pe care le-au avut evenimentele istorice. Analiza datelor statistice privitoare la Bucovina, aflată în cadrele României Mari, a constituit preocuparea unora dintre istoricii contemporani. Cu toate acestea, bogăția materialului statistic acumulat ne poate oferi încă informații despre evoluția acestei provincii, în cadrele statului național. Din datele prezentate, rezultă că Bucovina avea, la recensământul din 1919, o populație de 811 721 locuitori, față de 804 822

¹ *Dicționarul statistic al Bucovinei*, ediție oficială, București, Tipografia „Gutenberg – Societate Anonimă”, 1922.

² Vergil Voineagu, „*Anuarul Statistic al României*” – arc peste timp. *Considerații generale*, 30 decembrie 2011

în anul 1910 și o densitate a populației de 77,7 locuitori/km² în 1919, față de 77,1 locuitori/km² în anul 1910³. În perioada analizată, marcată în principal de desfășurarea Primului Război Mondial și de efectele îndelungate ale acestuia, se înregistrase o creștere efectivă a populației⁴ de 0,857%. În lucrarea Victoriei Camelia Cotos, *Populația Bucovinei în perioada interbelică*⁵, se arată că românii au avut o creștere mai importantă, de 105 605 persoane (27,5%) față de 1910, germanii au crescut cu 2 143 persoane (3,14%), ucrainenii au scăzut cu 77 740 persoane (25,4%), evreii cu 14 253 locuitori (13,8%) și polonii cu 2 091 locuitori (6,1%). Explicațiile privitoare la diferențele de pondere a diverselor etnii în cadrul populației Bucovinei sunt dintre cele mai diverse: felul în care au fost realizate cele două recensăminte, din 1910 și 1919; declararea ca români a celor care fuseseră slavizați în perioada stăpânirii austriece sau asumarea identității de român de către unii locuitori, după instaurarea administrației românești în provincie; emigrarea unui număr de bucovineni, după Marele Război, în state din America de Nord; plecarea unora dintre polonezi sau austrieci către țările de baștină⁶ etc. Populația Bucovinei trăia în 343 de sate și cătune, din care 323 erau comune rurale și 13 comune urbane, dintre care nouă erau reședințe de județ. În anul recensământului, 1919, erau 20 de plăși cuprinse în 11 județe (Câmpulung, Cernăuți, Coțmani, Gura Humor, Rădăuți, Siret, Storojineț, Suceava, Vășcăuți, Vijnîța și Zastavna⁷). În anul 1925, în România erau înlocuite cele patru regimuri administrative care au funcționat până atunci, cu multe județe și cu o structură demografică și economică foarte diferite, fără a ignora, însă, tradiția istorică a zonelor respective care au evoluat sub administrarea unor imperii diferite. Principiul care a stat la baza reformei administrative din anul 1925 a fost cel al centralizării, urmărindu-se realizarea unității în diversitate. Aplicarea lui i-a nemulțumit mai ales pe unii dintre minoritari, care se pronunțau pentru descentralizare, idee prezentă mai ales în provinciile reunite în anul 1918. În ceea ce privește regimul administrativ din Bucovina, acesta a fost reglementat prin *Decretul pentru administrarea Bucovinei nr. 3715*, din 18 decembrie 1918. Județele din Bucovina erau de 7 până la 10 ori mai mici decât unele dintre județele din Basarabia sau decât cele mai mari județe din Transilvania. „Sarcinile prefectilor și a celorlalte instituții ale administrației locale erau astfel foarte diferite: dacă prefectii din Bihor sau Caraș-Severin trebuiau să administreze peste 450 000

³ *Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Senatului*, „Monitorul Oficial”, nr. 43, 22 martie 1925, p. 741–746. În dezbaterile pe proiectul legii pentru unificarea administrativă, publicate cu această ocazie, constatăm că Bucovina avea o populație de 820 000 locuitori, dintre care 173 000 trăiau în orașe.

⁴ „Anuarul Statistic al României”, 1923, București, Tipografia Curții Regale, 1924, p. 13.

⁵ Victoria Camelia Cotos, *Populația Bucovinei în perioada interbelică*, Cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei, Indice general de dr. Alexandriana Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 46.

⁶ *Ibidem*.

⁷ „Anuarul

locuitori, cei ai județelor din Bucovina aveau în administrație o populație de peste 10 ori mai mică (Vășcăuți [avea] doar 25 000 locuitori), adică de mărimea unui orașel mijlociu, condus de un primar”⁸. Comisia constituită pentru realizarea unui decupaj administrativ-teritorial optim și argumentat științific era formată din șapte personalități, dintre care trei erau geografi: Simion Mehedinți, Vintilă Mihăilescu și Vasile Meruțiu⁹. La această reformă administrativă se unesc județele Zastava, Cozmeni și Cernăuți, formând județul Cernăuți; Vijnița, Vășcăuți se unesc cu județul Storojineț, formând județul Storojineț, județul Siret se unește cu Rădăuțiul, formând județul Rădăuți; o parte din județul Gura Humor a fost unită cu Câmpulungul și formau județul Câmpulung, la care au fost atașate și unele teritorii din fostul județ Baia. În constituirea județului Suceava au fost unele modificări teritoriale care au fost făcute pe seama fostului județ Gura Humor. La recensământul din 1930, au fost operate următoarele modificări, datorate schimbărilor teritoriale din 1925: la satul Bunești din Bucovina s-a trecut și localitatea Bunești din Vechiul Regat, cele două sate unindu-se după 1918; opt localități din fostul județ Baia au fost trecute la Bucovina, cu o suprafață de 6 565 ha; localitățile Cârlibaba și Coșna, care făcuseră parte din Transilvania/Ungaria, județul Năsăud, au fost trecute la Bucovina; localitatea Verpolea a fost trecută la județul Rădăuți deși ea făcuse parte din județul Dorohoi, până la 1918 și localitățile Burdujeni și Mitocel, care făcuseră parte din județul Botoșani, au fost trecute la Bucovina¹⁰.

Ultima reformă administrativă a fost cea din vremea regimului lui Carol al II-lea, instituită prin Legea din 14 august 1938. Aceasta nu mai ținea seama de specificitatea istorică a zonelor istorice, instituind o nouă unitate administrativă numită ținut. Teritoriul județelor Bucovinei a fost asociat cu cele ale județelor Hotin și Dorohoi și au format ținutul Suceava. Logica înființării unor astfel de unități, în care județele își pierdeau atributele administrative de până atunci, a fost mult criticată și evidenția caracterul excesiv al centralizării.

Comparând cifrele pe care le avem la dispoziție, rezultă că în anul de referință 1919, densitatea populației pe județe era următoarea: Cernăuții cu 200 locuitori/km², față de 209,7 loc./km² în 1910; Coțmani cu 146,6 loc./km², față de 130,8 în anul 1910; Siret cu 133,6 loc./km² în anul 1919, față de 126,4 în anul 1910; Suceava cu 115,8 loc./km² în 1919, față de 117,4 în anul 1910, Vășcăuți cu 101,5 loc./km² în 1919, față de 105,4 în 1910 și Zastavna cu 98,5 loc./km², față de 104,1 loc./km² în 1910. Din analiza dispunerii geografice a datelor statistice constatăm că județele Câmpulung, Gura Humor, Siret și Storojineț își mențin sau își sporesc populația în cel de-al doilea deceniu al secolului al XX-lea, și județele Cernăuți, Rădăuți, Suceava, Vășcăuți, Vijnița și Zastavna își diminuează populația. O explicație a fluctuației numărului populației ar putea fi dată de efectele

⁸ Rau Săgeată, *Reformele administrative din România – între rațiunile politice și realitățile geografice*, 19 ianuarie 2014, www.advocacy.ro/sites, p. 8.

⁹ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰ „Anuaru

nală, 1940, p. 43.

operațiunilor militare din Bucovina, care au făcut ca unii dintre locuitori să-și părăsească locuințele și să se așeze în alte părți ale ținutului sau să părăsească provincia (retrăgându-se în interiorul Imperiului Austriac), alții au fost mobilizați în armată sau au ales să se stabilească în România și în alte țări din Europa. De asemenea, credem că este plauzibilă explicația ca morbiditatea și mortalitatea să fi fost mai mari, în condițiile insecurității personale și sociale mai ridicate, determinate de război. Remarcăm că ponderea populației urbane era mai mare în județele în care populația scade numeric, în perioada analizată (respectiv 127 577 din 177 655, adică 71,81%), decât în celelalte județe, unde populația a crescut numeric, ceea ce indică fluctuațiile importante de populație ce se petrec în această perioadă¹¹. În cifre absolute, populația crește în județele cu sporuri demografice, în 1919 față de 1910, cu 23 622 persoane, adică 2,91%, și se reduce în județele cu scăderi demografice cu 16 723 locuitori, adică 2,06%. În județele în care se înregistra o scădere a numărului locuitorilor, situația se prezenta astfel: în județul Cernăuți, de la 136,4 la 126,8 loc./km²; în județul Rădăuți, de la 49,4 la 48,9 loc./km²; în județul Suceava, de la 117,4, la 115,8 loc./km²; în județul Vășcăuți, de la 105,4 la 101,5 loc./km², în județul Vijnița, de la 43 la 41,8 loc./km² și în județul Zastavna de la 104,1 la 98,4 loc./km². Alături de județul Rădăuți, cel de-al doilea ca întindere (1 841 km²) după Câmpulung, unde scăderea populației, deși este prezentă, este de doar 0,5 loc./km² (adică 833 de locuitori), constatăm că marile fluctuații de populație se înregistrau, în perioada analizată, în județele dispuse mai la marginea fostului Ducat al Bucovinei (Zastavana – 2 574; Vășcuți – 1 538; Vijnița – 1 635; Cernăuți – 9 076 și Suceava – 887). În ceea ce privește dispunerea diferitelor grupuri etnice în interiorul provinciei, constatăm că românii erau majoritari în județul Suceava (78,5%), Gura Humorului (73,1%) și Rădăuți (79,9%). În județele Vijnița, Zastavana și Coțmani, ponderea românilor era foarte mică și era cuprinsă între 0,5% și 1,5%. În același timp, în județele amintite, ponderea ucrainenilor era cuprinsă între 90,2% și 89,2%. Germanii erau așezați mai ales în sudul și sud-vestul provinciei – cu ponderi mai însemnate în județele Câmpulung (21,7%), Gura Humorului (14%) și Rădăuți (12%) – și mai puțin în partea de răsărit a fostului ducat. Polonezii aveau ponderi mai însemnate în județele Storojineț (6,7%) și Vășcăuți (5,5%). Evreii erau prezenți în toate județele, dar mai numeroși erau în județele: Vijnița (14%), Suceava (9,8%), Vășcăuți (9,4%), Storojineț (8,4%), Zastavana (5,4%) și Cernăuți¹². În legătură cu populația de origine evreiască a ultimului județ menționat, aceasta nu putea fi de doar 3%, așa cum menționa autoarea lucrării citate. Credem că s-a strecurat o eroare de calcul sau scriere în lucrarea citată, deoarece în județul Cernăuți, în anul 1930, erau

¹¹ „Anuarul Statistic al României”, 1923, p. 13.

¹² Victoria Camelia Cotos, *op. cit.*, p. 46–47. În anul 1919, orașul Cernăuți avea 91 852 locuitori, cu următoarea structură etnică: 12 639 români (13,8%), 9 566 ucraineni (10,4%), 43 555 evrei (47,4%), 14 597 germani (15,9%) 10 848 poloni (11,8%) și 847 locuitori aparținând altor etnii (0,7%).

51 247 de evrei¹³ din 306 194 de locuitori, ceea ce înseamnă o pondere de 16,73%. În același an, evreii erau în număr de 42 592 (38,78% din populația stabilă) în orașul Cernăuți, ucrainenii erau în număr de 11 130 (9,89%), români erau 30 367 dintre locuitorii stabili (27,01%) și germani erau 16 359 (adică 14,5%)¹⁴. Urmărind aceste cifre, unii dintre contemporanii noștri s-au entuziasmat, afirmând despre capitala provinciei „Czernowitz: the Jerusalem of Bukovina”¹⁵.

După Primul Război Mondial, datorită noilor condiții socio-economice și politice exprimate de reîntorcerea la vetrele lor a demobilizaților, a celor plecați în alte părți ale provinciei sau peste hotare și întrunirea unui climat favorabil activităților economice, care atrage un număr de imigranți, constatăm o continuă creștere a populației. Astfel, în anul 1922, excedentul de populație în Bucovina era de 8 022 persoane, din care 3 923 bărbați și 4 099 femei. Dintre aceștia, 5 923 erau de religie ortodoxă, 169 erau de religie catolică, 1 002 erau protestanți, 2 322 erau de religie mozaică și 435 erau lipoveni. Cea mai însemnată pondere a sporului demografic se înregistra în mediul rural, cu 7 212 persoane și doar 810 persoane (368 de sex masculin și 442 de sex feminin) în mediul urban. Privind componența etnică și religioasă, în cazul excedentului de populație urbană din anul 1922, constatăm că 133 persoane erau de religie mozaică, 283 erau lipoveni, 75 erau de religie ortodoxă, 62 erau catolici și 4 aparțineau cultului protestant¹⁶. În măsura în care cifrele privitoare la nașcuții din 1922 și apartenența părinților la un cult religios ne pot oferi anumite indicii etnice, putem arăta că din cei 24 485 nou-născuți, 19 019 aveau părinți de religie ortodoxă (77,67%), 393 de copii aveau părinții greco-catolici (1,6%), 2 820 de copii erau de religie romano-catolică (11,51%), 470 erau protestanți (1,9%), 1 708 aparțineau cultului mozaic (6,9%), 72 erau armeni (0,29%) iar alți trei nu aveau apartenența religioasă definită¹⁷. Raportat la 16 483, numărul total al decedaților din același an, datele statistice sunt următoarele: 13 096 – ortodocși (79,4%), 230 – greco-catolici (1,3%), 1 667 – romano-catolici (10,11%), 316 – protestanți (1,9%), 969 – mozaici (5,87%), 11 – armeni (0,06%) și 64 aparțineau altor culte (0,3%)¹⁸.

La recensământul efectuat la 29 decembrie 1930, populația Bucovinei era de 853 009 locuitori – dintre care 412 518 locuitori de sex masculin și 440 491 locuitori de sex feminin –, adică se înregistrase, în anii scurși de la precedentul recensământ (1919), o creștere a populației de 4,716%. Pe grupe de vârstă,

¹³ *Recensământul general al populației României din decembrie 1930*, publicat de dr. Sabin Manuilă, Volumul II: *Neam, limbă maternă, religie*, București, „Monitorul Oficial”, Imprimeria Națională, 1938, p. 120. În aceeași lucrare, la p. LXXXI, aflăm că evreii reprezentau 26,6% din populația urbană statornică a județului Cernăuți și 29,1% din populația statornică a orașului Cernăuți.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Daniel Hrenciuc, *Czernowitz: the Jerusalem of Bukovina*, în „Codrul Cosminului”, anul XVIII, 2012, nr. 2, p. 361–380.

¹⁶ „Anuarul Statistic al României”, 1923, p. 32–33.

¹⁷ *Ibidem*, p. 29.

¹⁸ *Ibidem*, p. 1

etalonate din cinci în cinci ani, cea cuprinsă între 10 și 14 ani avea numărul cel mai mic, de 57 591 locuitori (28 873 bărbați și 28718 femei), în comparație cu grupele 0–4 ani cu 113 744 de copii, 5–9 ani, cu 97 863 și 15–19 ani, cu 99 755 de locuitori. Comparativ cu situația aceleiași grupe de vârstă, născută în anii Primului Război Mondial în România, care reprezenta 7,86% din populația Vechiului Regat și 7,07% din populația Transilvaniei, cea a Bucovinei reprezenta doar 6,75% din populația ținutului¹⁹. Privind comparativ cele trei unități luate în calcul, la categoria 10–14 ani, constatăm același fenomen, prin care populația analizată a scăzut numericeste, dar cea din Bucovina a scăzut cel mai mult, având în vedere că grupele de vârstă vecine au o populație de peste 97 000 locuitori. Pe grupe de vârstă, în anul 1930, situația statistică se prezintă astfel²⁰:

0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54
113 774	97 863	57 591	99 755	85 191	77 019	55 815	53 960	43 468	45 431	32 043
55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89	90–94	95–99	100 +	
28 825	20 825	18 558	10 140	6 076	1 995	869	163	99	18	

După neam, s-au declarat români 350 901, adică 41,13%; 280 651 s-au declarat ucraineni, adică 32,9%; 28 411 s-au declarat polonezi, adică 3,33%; mozaici s-au declarat 74 288, adică 8,7%; 93 812 s-au declarat germani, adică 10,99% și maghiari 11 860 (dintre care 10 283 trăiau în județul Rădăuți), adică 1,4%²¹. Conform aceluiași recensământ din 1930, dintre bucovineni 71,9% erau ortodocși; 2,3% erau greco-catolici; 2,4% erau evanghelici; 0,4% erau lipoveni; 0,1% erau adventiști; 0,1% erau bapțiști; 10,9% erau mozaici și 0,1% s-au declarat fără religie²².

La recensământul din 1930, populația²³ era repartizată pe județe astfel: Câmpulung – 95 174 (față de 60 593 în 1910), Cernăuți – 305 097 (față de 292 266 în 1910), Rădăuți – 161 865 (față de 156 622 în 1910), Storojineț – 169 518 (față de 167 119, în 1910) și Suceava – 121 870 (față de 128 222, în 1910). Aceasta însemna o densitate a populației, în cifre rotunde, de 40 locuitori pe km² în județul Câmpulung, 172 în Cernăuți, 68 în Rădăuți, 63 în Storojineț și 93 în Suceava. Aceasta înseamnă o creștere a populației, față de anul 1910, pe județe de: 5,72% în

¹⁹ *Idem*, 1939–1940, p. 56–57.

²⁰ *Ibidem*. În „Anuarul Statistic al României”, 1931–1932, București, Imprimeria Națională, 1933, p. 24, populația totală a Bucovinei, recențată la 29 decembrie 1930, era de 853 525 locuitori. În „Anuarul Statistic al României”, 1939–1940, p. 66, Institutul de Statistică a reevaluat datele statistice privitoare la recensământul invocat. Dacă luăm ca bază de calcul datele publicate în anul 1940, adică populația totală a Bucovinei, în decembrie 1930, era de 853 009 locuitori, rezultând o diferență de 0,06% (adică de 515 locuitori) între cifrele publicate în 1933 și cele din 1940. Astfel, în urma reasezării cifrelor pentru recensământul din 1930, populația pe județe era următoarea (raportată la cifrele publicate în 1933): Câmpulung – 94 816 (–358), Cernăuți – 306 194 (+1 097), Rădăuți – 160 778 (– 1 087), Storojineț – 169 894 (+ 376) și Suceava – 121 327 (– 543).

²¹ *Ibidem*, 1939–1940, p. 66–67.

²² *Ibidem*, p. 75.

²³ Ulterior,

Câmpulung, 4,42% la Cernăuți, 3,34% în Rădăuți, 1,34% în Storojineț și de -4,96% în Suceava²⁴. În același timp, în comunele urbane din Bucovina se înregistrează 226 925 de locuitori, recenzați astfel: Câmpulung cu 10 124, Cernăuți cu 111 147, Cozmeni cu 5 015, Gura Humor cu 5 977, Rădăuți cu 16 808, Sadagura cu 9 005, Siret cu 10 025, Solca cu 1 825, Storojineț cu 8 611, Suceava cu 17 001, Vama cu 5 311, Vășcăuți cu 6 354 și Vatra Dornei cu 9 878²⁵. În comunele rurale, pe județe, erau recenzați: 63 884 în Câmpulung, 174 892 în Cernăuți, 135 032 în Rădăuți, 150 747 în Storojineț și 102 044 în Suceava. Aceasta însemna că în județul Câmpulung erau 10,6% dintre locuitori în reședința de județ, 22,2% dintre locuitori se aflau în alte centre urbane și 67,25% dintre locuitori trăiau în mediul rural. În județul Cernăuți, la data recensământului, 36,8% dintre locuitori se aflau în capitala județului, 6,3% erau în alte orașe din județ și 56,9% locuiau în comune rurale. În județul Rădăuți 10,4% dintre locuitori trăiau în reședința de județ, 6,2% în alte orașe și 83,4% locuiau la sate. În județul Storojineț, 5,2% locuiau în reședința județului, 2,4% în alte orașe din județ și 83,6% în mediul rural. În județul Suceava 14,1% dintre locuitori erau în reședința județului, 2,4% în alte așezări urbane și 83,5% în comunele rurale ale județului. Din aceste date, rezultă că județul Cernăuți avea cea mai mare pondere a populației urbane (36,8%) și județul Storojineț avea cea mai mare pondere a populației rurale (83,7%)²⁶. De asemenea, aflăm că Bucovina avea un grad de urbanizare de 26,6% din populație (19,2% din populație locuia în reședințele de județ) și 73,4% dintre locuitori se aflau în mediul rural. Municipiul Cernăuți avea 67,9% (111 147 locuitori) din populația urbană și 13,02% din populația provinciei. În același timp, în Transilvania, 17,3% dintre locuitori erau în mediul urban (cu 13,3% în reședințe de județ) și 82,7% dintre locuitori se aflau în mediul rural. În Vechiul Regat, 23,6% dintre locuitori se găseau în mediul urban (19,1% în reședințe de județ) și 76,4% în comune rurale și, în fine, în Basarabia 12,8% din populație era în mediul urban (10,2% în reședințe de județ) și 87,2% în comune rurale²⁷. Din analiza datelor statistice de mai sus, putem afla că Bucovina avea o pondere mai mare a populației urbane (de 26,6%), față de 20,12% în Regatul României. În același timp, majoritatea populației provinciei locuia în mediul rural și deși românii și ucrainenii formau cea mai mare parte a populației provinciei, ei erau doar o minoritate în ponderea populației urbane, în care evreii și germanii dădeau ponderea cea mai mare (44,7% din populația urbană și 19,7% din populația provinciei)²⁸.

Conform recensământului din 1930, în Bucovina erau 205 600 de gospodării, ceea ce reprezenta 4,95% din totalul gospodăriilor din țară, cu medie de

²⁴ Dacă aplicăm media ponderată a sporurilor demografice din județele Bucovinei, în anul 1930, județul Suceava nu putea avea un spor demografic negativ.

²⁵ *Ibidem*, 1931–1932, p. 29.

²⁶ *Ibidem*, p. 25.

²⁷ *Ibidem*, 1931–1932.

²⁸ Ștefan Purici, *De la Dieta Bucovinei la Parlamentul de la București*, în „Analele Bucovinei”, anul IX, nr. 1, 200

4,1 locuitori pe gospodărie în Bucovina. În același timp, cei 18 057 028 locuitori ai țării trăiau în 4 146 865 gospodării, ceea ce înseamnă o medie de 4,32 locuitori pe gospodărie. Dintre gospodăriile din Bucovina, 31 801 (15,46%) se găseau în mediul urban și 169 476 erau în mediul rural (aproximativ 83%). Aceasta înseamnă că erau 7,1 locuitori pe gospodărie în mediul urban și 3,7 locuitori pe gospodărie în mediul rural²⁹.

Privitor la mișcarea populației în anul 1925, în Bucovina se înregistrau 25 395 născuți vii, dintre care 13 036 băieți (51,33%). În același timp, în Transilvania se nășteau 158 172 de copii, dintre care 81 699 erau băieți (51,65%) și în România se nășteau 605 655 de copii, dintre care 311 650 erau băieți (51,45%)³⁰. Ceea ce putem sesiza cu ușurință este faptul că, după Marele Război, numărul născuților băieți este ușor mai mare decât cel al fetelor, ceea ce ar însemna o tendință naturală de echilibrare a populației de sex masculin cu cea de sex feminin, în urma pierderilor suferite în război. Dacă analizăm modelele culturale, morale și sociale din epocă, cifrele privitoare la născuții legitimi raportate la cele ale născuților ilegitiimi sunt grăitoare: în Bucovina 23 281 erau copii legitimi (91,67%) și 2 114 erau ilegitiimi (8,32%), în Transilvania 141 762 născuți erau legitimi (89,62%) și 16 410 erau ilegitiimi (10,37%), în timp ce în Regatul României se înregistrau 549 522 născuți legitimi (90,73%) și 56 133 de născuți ilegitiimi (9,26%)³¹. În ceea ce privește religia nou-născuților din Bucovina, în același an, datele sunt grăitoare: 20 284 de copii sunt ortodocși (79,87%), 514 sunt greco-catolici (2,02%), 2 708 sunt de religie romano-catolică (10,6%), 370 sunt protestanți (1,45%), 1 422 – mozaici (5,59%), 82 sunt lipoveni (0,32%) și 2 copii sunt armeni³². Cifrele acestea sunt ilustrative, dacă le comparăm cu cele din 1930. Ele vorbesc despre o rată demografică peste cea a grupărilor etnice constituente (români și ucraineni) la ortodocși și o rată demografică a nou-născuților sub cea a celor ce se declarau de religie mozaică; la același recensământ, cifra este relativ aceeași pentru greco-catolici. În același raport statistic pentru anul 1925, numărul copiilor morți până la un an era de 5 129 (34,72%) și de 1 004 (6,79%) al celor ce mureau până la împlinirea vârstei de cinci ani. Aceasta însemna că, în Bucovina, 41,51% dintre cei ce decedau erau copii până la vârsta de cinci ani și, dintre aceștia, cei mai mulți abia împlineau un an³³. Spre comparație, în Transilvania, dintr-un total de 114 799 decese, 29 424 (25,63%) erau copii până la un an și 9 455 (8,22%) erau copii până la vârsta de cinci ani. Aceasta însemna 33,85% dintre decese³⁴. În anul 1929, în Bucovina se nășteau 26 637 copii, 18 890 de oameni mureau și se realiza un spor natural de

²⁹ *Breviarul statistic al României*, vol. II, București, Editura Institutului Central de Statistică, 1939, p. 67–68.

³⁰ „Anuarul Statistic al României”, 1926, București, Tipografia Curții Regale „F. Göbl & Fii” S.A., 1927, p. 28–29.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*. Numărul total al deceselor era de 14 772.

³⁴ *Ibidem*.

8 747 locuitori. În același an, se înregistrau 8 648 căsătorii și 146 de divorțuri (1,7 divorțuri la 100 de căsătorii). Tot atunci, erau 731 născuți morți și 5 897 de copii morți până la un an (aceasta însemna o medie pe provincie de 22,1 la 100 de născuți vii)³⁵. Conform statisticilor, în anul 1930, situația privitoare la mișcarea populației s-a îmbunătățit. La o populație a Bucovinei estimată la 840 421 locuitori erau 27 319 născuți vii (32,5‰), 16 354 decese (19,5‰), cu un excedent de 8 124 (13‰) și 72 divorțuri (0,9‰), 748 născuți morți (2,7‰) și 5 397 decese la copii născuți sub un an (19,8‰). La ultimii trei indicatori menționați, situația pe țară era următoarea: 4% divorțuri, 1,5% născuți morți și 15,9% decese sub un an³⁶.

Folosindu-ne de estimările populației României din anul 1938, Bucovina avea 917 445 locuitori³⁷, dintre care: 104 855 în județul Câmpulung, 317 195 în județul Cernăuți, 176 997 în județul Rădăuți, 184 049 în județul Storojineț și 134 348 în județul Suceava. În ceea ce privește numărul născuților vii, acesta era de 23 814 (26‰), numărul morților era de 17 290 (18,8‰) și un spor natural de 6 524 (7,2‰). La 100 de născuți vii erau 3,3 născuți morți și 20,8 era numărul copiilor morți sub un an³⁸. În același timp, în Transilvania, la o populație estimată de 3 446 096 locuitori, numărul născuților era de 90 461 (26,3‰), cel al deceselor era de 61 306 (17,8‰) și excedentul natural era de 29 135 (8,5‰). Numărul născuților morți la 100 de copii vii era de 2,2 și 16,4 născuți morți sub un an³⁹. Pentru completarea imaginii noastre despre calitatea vieții în unele din provinciile reunite cu Țara, în anul 1918, prezentăm și datele statistice din Basarabia, din aceeași perioadă: 3 147 646 populația estimată, 98 366 născuți vii (31,3‰), 63 462 (20,2‰) morți și un spor de 34 904 (11,1‰). Numărul copiilor născuți morți la 100 de născuți vii era de 2,5 și 19,4 – raportat la același indicator – era numărul

³⁵ Idem, 1933, p. 36–37. Spre comparație, arătăm că în celelalte provincii situația născuților morți până la un an era următoarea (în procente): Muntenia – 20,0; Dobrogea – 20,9; Moldova – 19,4; Basarabia – 18,4; Transilvania – 18,8; Banat – 20,8 și Crișana și Maramureș – 21,2.

³⁶ *Ibidem*, p. 43–44.

³⁷ Conform cifrelor publicate în *Breviarul statistic al României*, vol. II, 1939, p. 69–70, populația (posibilă) a Bucovinei a evoluat numeric, între 1933 și 1938, astfel: 877 371 locuitori în 1933, 888 181 în 1934, 918 407 în 1935, 927 180 în 1936, 936 057 în 1937 și 942 621 în anul 1938. Aceasta însemna realizarea unui ritm mediu anual de creștere cuprins între 4,69 și 4,82%, raportat la populația întregii României. Indici mai ridicați de creștere a populației Bucovinei se înregistrau în județele Câmpulung (cu o medie anuală 6,45%) și Rădăuți cu o medie anuală de 5,88%. La polul opus se afla județul Cernăuți, cu creștere medie anuală a populației de 2,1%.

³⁸ „Anuarul Statistic al României”, 1939–1940, București, Imprimeria Națională, 1940, p. 144. În raport cu mișcarea populației din anul 1929, este evidentă o îmbunătățire a situației. La 26 637 născuți vii, s-au înregistrat 17 890 morți, în cifre absolute era un excedent de 8 747. În același timp, erau 731 născuți morți și 5 897 copii morți sub un an, adică 22,1 morți sub un an la 100 de născuți vii. În ceea ce privește acest ultim indicator, în județele din Bucovina situația era următoarea: Câmpulung cu 20,6; Cernăuți cu 22,7; Rădăuți cu 24,5; Storojineț cu 21,9 și Suceava cu 19,3. La nivelul regatului, se înregistrau următoarele date statistice: 600 566 născuți vii, 377 646 morți, cu un excedent de 222 910. În același an se nașteau morți 11 561, 118 169 copii mureau până la atingerea vârstei de un an și era 19,7 copii morți la 100 de născuți vii, cf. „Anuarul Statistic al României”, 1931–1932, București, Imprimeria Națională, 1933, p. 36–37.

³⁹ „Anuarul

copiilor morți până la un an. În Moldova, situația statistică referitoare la indicatorii analizați era următoarea: populația posibilă 2 744 014, numărul născuților vii 99 749 (36,4‰), 62 366 era numărul morților (22,7‰) și 37 383 (13,7‰) sporul natural. Numărul născuților morți era de 2,6 și 20,5 al celor ce mureau până la un an, raportat la 100 de născuți vii⁴⁰. În mediul rural, la nivelul întregii provincii erau 705 004 locuitori, numărul născuților era 20 131, cel al morților era de 13 256 și sporul natural era de 6 875. Aceasta însemna că 28,4‰ erau născuți vii, 18,7‰ erau cei morți și 9,7‰ era sporul natural. Proporția celor născuți morți era în mediul rural de 2,7 la 100 de născuți vii și 21,3 a celor ce mureau până la atingerea vârstei de un an⁴¹. Cifrele acestea trimit către o serie de concluzii privind calitatea vieții în România, cu privire specială asupra Bucovinei. Dacă nu-i o sincopă a funcționării sistemului sanitar pentru anul 1938, rezultă că rata mortalității în Bucovina era mai mare decât în Transilvania, dar mai mică decât în Basarabia și Moldova. În schimb, numărul copiilor născuți morți și al celor ce mureau până la atingerea vârstei de un an, situează Bucovina pe ultimul loc între provinciile prezentate.

Cât privește instituția căsătoriei, la data recensământului din 1930, din cei 853 009 locuitori câți erau în Bucovina, 231 065 de locuitori de sex masculin și 213 896 locuitori de sex feminin erau necăsătoriți adică 444 961 locuitori (52,16%). Dintre cei recenzați, aveau vârsta cuprinsă între 0 și 12 ani 249 286 (adică 199 325 în mediul rural și 49 960 în mediul urban), ceea ce reprezintă 29,22%. Căsătoriți erau 343 051 dintre cei recenzați (40,21%), adică 169 014 recenzați de sex masculin și 174 037 de sex feminin. În mediul rural, erau 253 001 persoane căsătorite și 90 050 în mediul urban. Din cele 253 001 persoane căsătorite din mediul rural, 124 228 erau bărbați și 128 773 femei. În mediul urban, erau căsătorite 44 786 persoane de sex masculin și 45 264 erau de sex feminin. La o privire superficială, sesizăm diferențe între numărul persoanelor căsătorite de sex feminin și cele de sex masculin, în sensul unui număr mai mic pentru cele din urmă. Văduvi erau 9 845 bărbați și 48 569 femei. Acesta înseamnă că erau văduvi 6,84% dintre locuitorii provinciei sau din cei 603 723 locuitori apti din punct de vedere juridic a încheia o căsătorie 9,67%. În parte, numărul femeilor văduve era mai mare și ca urmare a efectelor războiului mondial. Pe medii de locuire, 7 259 bărbați și 35 241 femei erau din mediul rural și 2 316 bărbați și 13 328 erau din

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 146. Situația referitoare la numărul copiilor născuți morți, în mediul rural, era următoarea: județul Câmpulung, cu 3 la o sută de născuți vii și 20,1 la copiii morți până la un an; județul Cernăuți, cu 2,3 copii născuți morți și 20,3 morți până la un an; județul Storojineț cu 3,1 copii născuți morți și 19,3 la copiii morți până la un an; județul Rădăuți cu 2,9 morți la naștere și 25,1 copii morți până la împlinirea vârstei de un an, la sută de copii născuți vii și județul Suceava cu 2,9 morți la naștere și 21,2 copii morți până la un an. Ceea ce înseamnă o medie de 2,7 copii născuți morți la o sută de copii născuți vii și 21,3 morți până la împlinirea vârstei de un an. În același timp, în Transilvania, în mediul rural se înregistrau următoarele cifre: 1,7 copii născuți morți și 17 copii morți până la împlinirea

mediul urban. Divorțate erau 5 536 (0,648%) persoane la data recensământului, dintre care 2 012 bărbați și 3 515 femei. Dintre acestea, 1 409 bărbați și 2 174 femei erau din mediul rural și 612 bărbați și 1 341 femei erau din mediul urban. După cum se poate lesne constata, numărul femeilor divorțate în Bucovina era mai mare decât cel al bărbaților, atât în mediul urban, cât și în mediul rural. Recenzorii înregistrau și 1 047 persoane care nu-și declarau starea civilă (adică 573 bărbați și 474 femei, dintre aceștia 376 bărbați și 210 femei erau din mediul urban)⁴².

Analizând rezultatele recensământului descoperim că, având în vedere tipul de societate sau modelul de civilizație din perioada interbelică, în Bucovina sunt mai mulți bărbați necăsătoriți (231 065), mai multe femei căsătorite (174 037), mai multe femei văduve (poate și ca urmare a Primului Război Mondial) – 48 569 și mai multe femei divorțate 3 515, față de 2 012 bărbați⁴³. Aceasta se întâmpla în condițiile în care, în perioada interbelică, proporția populației masculine din România era de 49,2% din totalul populației, la fel ca în Suedia, aproape de cifrele din Iugoslavia (49,5%), Grecia (49,6%), Olanda (49,7%), în timp ce în S.U.A. (51,8%) și Canada (50,6%) se realizau indici superiori⁴⁴. Procente mai mici, la indicatorul prezentat, se înregistrau în Estonia (47%) și Letonia (46,6%)⁴⁵.

⁴² „Anuarul Statistic al României”, 1923, p. 54.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Breviarul statistic al României*, vol. II, p. 96.

⁴⁵ *Ibidem*.